

DANIEL URSPRUNG

PROPAGANDA ȘI POPULARIZAREA: POVESTIRILE DESPRE VLAD ȚEPEȘ ÎN CONTEXTUL ANULUI 1488

Cu ceva vreme în urmă, regretatul filolog Dan Horia Mazilu l-a numit pe Ștefan cel Mare „un Dracula pe care Occidentul l-a ratat”, o denumire care a devenit chiar titlul unui volum de studii. În el, autorul atrage atenția asupra faptului că violența folosită de Ștefan cel Mare n-a găsit același ecou în Occident ca aceea a lui Vlad Țepeș¹. Putem să ne întrebăm, pe bună dreptate, de ce voievodul Țării Românești, Vlad Țepeș, a devenit o figură destul de „populară” în multe texte narative, mai ales în spațiul lingvistic german, pe când celălalt voievod, Ștefan cel Mare, n-a lăsat astfel de urme, chiar dacă a domnit mult mai mult decât Vlad. Răspunsul este legat de contextul german, acolo unde au apărut povestirile în forma scrisă, și nu se leagă de personalitățile și faptele celor doi domni. Dimpotrivă: în contextul diplomatic, Vlad a rămas o personalitate destul de obscură în Europa de Vest².

Mă voi limita în ceea ce urmează la textele imprimate despre Dracula – așa voi numi personajul literar al textelor germane despre domnul Vlad Țepeș³. Cercetarea a dezvăluit destul de minuțios – pe cât posibil, cu sursele care s-au păstrat – contextul și posibilele motivații ale unui prim val de popularizare a personajului Dracula, mai ales în jurul cunoscutului cântec al lui Michael Beheim, scris cam pe la 1462–1463⁴. În legătură cu tipăriturile, însă, mai rămân de clarificat împrejurările în care povestirile care circulau în manuscrise sau oral au fost

¹ Dan Horia Mazilu, *Un „Dracula” pe care Occidentul l-a ratat. Din istoria literaturii medievale*, București, 2001, conținând, între altele, studiul omonim la p. 152–158.

² Albert Weber, *Diplomatia Draculian. Loyalitätsbeweise und Imagepflege Vlads des Pfählers*, în vol. *Vlad der Pfähler – Dracula. Tyrann oder Volkstribun?*, ed. Thomas M. Bohn, Rayk Einax, Stefan Rohdewald, Wiesbaden, 2017, p. 152.

³ O reevaluare a voievodului Vlad Țepeș la Albert Weber, *op. cit.*, p. 133–158; textele de referință rămân, între altele, Ștefan Andreescu, *Vlad Țepeș (Dracula). Între legendă și adevăr istoric*, București, 1976, reeditată în 2015; Nicolae Stoicescu, *Vlad Țepeș*, București, 1976 și colecția de studii *500 de ani de la moartea lui Vlad Țepeș*, în **RI**, XXIX, 1976, 11, p. 1647–1766.

⁴ Studiul clasic rămâne Gregor C. Conduratu, *Michael Beheims Gedicht über den Woiwoden Wlad II. Drakul mit historischen u. kritischen Erläuterungen*, București, 1903; v., între altele, și Matei Cazacu, *Geschichte Dracole waide. Un incunabile imprimé à Vienne en 1463*, în „Bibliothèque de l'école des chartes”, 139, 1981, 2, p. 214; idem, *Dracula*, traducere din franceză de Dana-Ligia Ilin, București, 2008, p. 223–225; Samuel Pakucs Willcocks, *Michel Beheim's Dracula song as a dark mirror for princes*, în **SMIM**, XXV, 2007, p. 183–196; Cora Dietl, *Von ainem wutrich der hies Trakle waida von der Walachei. Dracula bei Michel Beheim*, în vol. *Vlad der Pfähler – Dracula. Tyrann oder Volkstribun?*, p. 104.

preluate de tipografii și editate. Lăsăm aici la o parte o eventuală tipăritură din 1463, fiindcă existența ei este o pură speculație, fără dovezi convingătoare⁵. Prima tipăritură sigură dedicată lui Dracula datează din 14 octombrie (ziua *Calixti*) 1488 și a fost publicată la Nürnberg⁶ – cam la un sfert de veac după primul val de povestiri (orale și în manuscris) și după mai bine de zece ani de la moartea lui Vlad Țepeș, respectiv în deceniul al patrulea de după inventarea tehnologiei tiparului cu litere mobile, care a fost aplicată prima dată în atelierul lui Johannes Gutenberg, la Mainz, la începutul anilor '50 ai secolului al XV-lea⁷.

Nu este evident, la prima vedere, care a fost motivul pentru care tocmai în 1488 povestirile despre Dracula au fost reluate. Oricum nu mai erau de actualitate. Totuși, interesul nu era neglijabil. Dacă ne uităm la tipăriturile de sine stătătoare care au ca temă principală personajul Dracula, constatăm că sunt 13 cunoscute, de obicei fascicule de câteva pagini⁸. Las aici la o parte texte tipărite în care povestirile despre Dracula apar ca fragmente sau pasaje în cadrul unor opere mai largi, cum ar fi *Cosmographia* lui Sebastian Münster, apărută prima dată în 1544⁹. Mă concentrez aici doar pe tipăriturile independente cu narațiunile despre personajul fictiv care l-a avut ca model pe domnul Țării Românești.

La scurt timp după invenția tiparului, la mijlocul secolului al XV-lea, a început să apară un nou gen de publicații: tipărituri de o singură pagină sau doar de câteva pagini, compuse din text și, nu rareori, o xilografură¹⁰. Acest nou tip de text a devenit în scurt timp un mediu de comunicare „în masă” (comparabil cu manuscrisele), disponibil într-o cantitate mare și relativ ieftin, în comparație cu cărțile întregi, care erau mult mai scumpe. Din păcate, nu avem prea multe date concrete despre tirajul și alte detalii legate de producția și vânzarea acestor „Einblattdrucke” (tipărituri de o pagină). Cele mai multe date care se găsesc în literatura de specialitate sunt speculații și extrapolări. Prin consens s-a impus opinia că în spațiul lingvistic german, în secolul al XV-lea, tiraje mai mici de o sută de exemplare sau mai mari de o mie de exemplare au fost rare. În jurul anului 1480, se

⁵ Matei Cazacu, *Geschichte Dracole waide...*, p. 216–217.

⁶ *Die geschicht dracole waide (Historia Dracole Waida)*, ed. Marx Ayryer, Nürnberg, 1488.

⁷ Erdmann Weyrauch, *Buchdruck*, în *Enzyklopädie der Neuzeit*, 2 (*Beobachtung–Dürre*), ed. Friedrich Jaeger, Stuttgart, Weimar, 2005, p. 490–493; Karoline Dominika Döring, *Türkenkrieg und Medienwandel im 15. Jahrhundert. Mit einem Katalog der europäischen Türkendrucke bis 1500*, Husum, 2013, p. 23–26.

⁸ Dieter Harmening, *Der Anfang von Dracula. Zur Geschichte von Geschichten*, Würzburg, 1983 (= Quellen und Forschungen zur europäischen Ethnologie, 1), p. 81–88; v. și Thomas M. Bohn, *Vom «Hirschalgen» zur «Hutrevolution». Vlad Dracula und Ivan Groznyj*, în vol. *Vlad der Pfähler – Dracula. Tyrann oder Volkstribun?*, p. 241, cu bibliografie suplimentară.

⁹ *Cosmographia. Beschreibu[n]g aller Lender Durch Sebastianum Munsterum (...)*, Basel, 1544, p. 554.

¹⁰ Un catalog al acestor tipărituri a fost publicat de Falk Eisermann (ed.), *Verzeichnis der typographischen Einblattdrucke des 15. Jahrhunderts im Heiligen Römischen Reich Deutscher Nation*, 3 vol., Wiesbaden, 2004.

poate specula că tirajul mediu a fost în general între 300 și 500 de exemplare, număr care a crescut spre sfârșitul secolului, iar către anul 1500 tirajul a depășit deseori 1000 de exemplare¹¹. Nici prețul acestor tipărituri nu poate fi specificat cu exactitate – nu doar din lipsă de surse, ci și datorită stadiului cercetării, care încă a lăsat destule întrebări nerezolvate¹². Oricum, putem presupune că ele au fost de obicei accesibile cel puțin cercului de cetățeni și negustori din marile orașe, care au format un public interesat și erau o bază de clienți care a permis tipografilor să imprime astfel de texte cu un interes mai ales comercial¹³. Pe baza unui exemplu la care se cunosc atât tirajul, cât și prețul, s-a calculat un cost de 18 galbeni și 9 *albus* pentru 249 exemplare, echivalentul salariului unei servitoare pentru două săptămâni și jumătate. Tipăriturile erau deci accesibile, dar nu oricui, mai ales că în alte cazuri prețul de vânzare trebuie să fi fost mai mare¹⁴.

Pentru a reveni la tipăritura despre Dracula din 1488 și fără a specula despre eventuale alte tipărituri mai vechi, există și un argument pozitiv pentru a ne referi la acest an ca moment inițial al unui nou val de răspândire a povestirilor. Într-un timp destul de scurt, între toamna lui 1488 și primăvara lui 1494, au apărut șase tipărituri la Nürnberg, Lübeck, Bamberg, Leipzig și Augsburg. Înseamnă că în răstimpul a numai cinci ani și jumătate sunt concentrate aproape jumătate din tipăriturile pe care le cunoaștem astăzi. După aceea, avem doar una singură apărută în 1499, încă în secolul incunabilelor. În răstimpul dintre începutul secolului al XVI-lea și până la 1520 sau 1542 (datarea rămâne neclară) avem alte cinci. Acestea sunt într-un fel de succesiune a celor apărute între 1488 și 1494, un al doilea val de tipărituri într-un ritm mai lent. După acest al doilea val, interesul tipografilor se pare că s-a diminuat, fiindcă după aceea nu ni s-a păstrat decât o singură ediție, izolată cronologic, databilă în răstimpul dintre 1559 și 1568¹⁵.

Toate cele 13 tipărituri au apărut în spațiul lingvistic german: la Nürnberg, Bamberg, Lübeck, Leipzig, Augsburg și Strassburg. Vedem deci că majoritatea lor a fost imprimată în sudul spațiului lingvistic german. Tot acolo găsim o tradiție de păstrare a povestirilor despre Dracula în manuscrise, copiate în diferite mănăstiri

¹¹ Falk Eisermann, *Auflagenhöhen von Einblattdrucken im 15. und frühen 16. Jahrhundert*, în vol. *Einblattdrucke des 15. und frühen 16. Jahrhunderts. Probleme, Perspektiven, Fallstudien*, ed. Volker Honemann, Sabine Griese, Falk Eisermann, Marcus Ostermann, Tübingen, 2000, p. 144–145.

¹² V., pentru bibliografie suplimentară, Frank-Joachim Stewing, *Bibliothek und Buchbesitz einer spätmittelalterlichen Pfarrkirche im mitteldeutschen Raum: Das Beispiel Rudolstadt*, în vol. *Bücher, Drucker, Bibliotheken in Mitteleuropa. Neue Forschungen zur Kommunikations- und Mediengeschichte um 1500*, ed. Enno Bünz, Leipzig, 2006, p. 228.

¹³ Bettina Wagner, *Vom Experiment zur Massenware – Medienwandel im fünfzehnten Jahrhundert*, în eadem (ed.), *Als die Lettern laufen lernten. Medienwandel im 15. Jahrhundert. Inkunabeln aus der Bayerischen Staatsbibliothek München*, Wiesbaden, 2009, p. 14, 21.

¹⁴ Rudolf Stöber, *Deutsche Pressegeschichte. Von den Anfängen bis zur Gegenwart*, Konstanz, 2014, 3, p. 50.

¹⁵ Dieter Harmening, *op. cit.*, p. 82–83.

începând cu anii șaizeci ai secolului al XV-lea¹⁶. Ele, împreună cu tradiția orală, bineînțeles, fac legătura cronologică între faza contemporană a acțiunilor lui Vlad (ca în cântecul lui Beheim din 1462–1463) și tipăriturile care încep a fi publicate la sfârșitul anilor '80. Dar rămâne nelămurit dacă tipăriturile sunt doar o transformare a tradiției manuscrise într-un alt mediu sau dacă reprezintă o ramură autonomă de transmitere a povestirilor despre Dracula¹⁷.

Producția culturală monastică face deci parte din contextul păstrării povestirilor și este posibilă sursă de inspirație pentru tipograful care au preluat povestirile. Totuși, rămâne întrebarea de ce tocmai anul 1488 – sau sfârșitul anilor '80 ai secolului al XV-lea, pentru a vorbi mai general – a fost momentul în care povestirile despre Dracula au văzut lumina tiparului? Pe atunci, Vlad Țepeș nu mai era un personaj de actualitate: murise cu ceva mai mult de un deceniu în urmă. Apariția bruscă a voievodului muntean pe hârtia tipăriturilor pare destul de ciudată. El se integrează în contextul Evului Mediu târziu, când putem observa un proces în care reprezentarea artistică a atrocităților devine din ce în ce mai explicită, proces care a culminat în secolul al XVI-lea¹⁸. Această creștere a reprezentării explicite și excesive a cruzimii se poate observa atât în surse narative, cât și în imagini sau în spectacole care imitau patimile lui Hristos¹⁹.

¹⁶ Matei Cazacu, *Geschichte Dracole waide...*, p. 215–216; v., de ex., despre un manuscris rareori discutat până acum, Christof Paulus, *Dracula im Kloster, oder: Wie gelangte Vlad der Pfähler nach Tegernsee?*, în vol. *Vlad der Pfähler – Dracula. Tyrann oder Volkstribun?*, p. 115–116; despre manuscrisul de la St. Gallen, v. Gabriela Frehner, *Dracula in St. Gallen. Codex Sangallensis 806, S.283–287*, St. Gallen, 2003.

¹⁷ Theresa Jung, *Wie der Mythos Dracula entstand. Entzauberung einer literarischen Fiktion*, Hamburg, 2015, p. 16.

¹⁸ Daniel Baraz, *Medieval cruelty. Changing perceptions, late antiquity to the early modern period (Conjunctions of Religion and Power in the Medieval Past)*, Ithaca, 2003, mai ales p. 11–12, 123–144.

¹⁹ Franziska Hammer, *Grausamkeit als Modus der Unterhaltung. Zur Funktionalisierung von Grausamkeit in den Folterszenen spätmittelalterlicher Passionsspiele und Heiligenlegenden*, în vol. *Grausamkeit und Metaphysik. Figuren der Überschreibung in der abendländischen Kultur*, ed. Mirjam Schaub, Bielefeld, 2009, p. 120; Larissa Tracy, *Torture and brutality in medieval literature. Negotiations of national identity*, Cambridge, 2012, mai ales p. 243; Jelle Koopmans, *Die französische Farce als Theater der Grausamkeit (1450–1550)*, în vol. *Gewalt im Mittelalter. Realitäten – Imaginationen*, ed. Manuel Braun, Cornelia Herberichs, München, 2005, p. 411–423; Valentin Groebner, *Ungestalten. Die visuelle Kultur der Gewalt im Mittelalter*, München, 2003, p. 97–110; Jutta Eming, *Gewalt im Geistlichen Spiel. Das Donaueschinger und das Frankfurter Passionsspiel*, în „The German Quarterly”, 78, 2005, 1, p. 2–3; Jutta Eming, *Sprache und Gewalt im spätmittelalterlichen Passionsspiel*, în vol. *Blutige Worte. Internationales und interdisziplinäres Kolloquium zum Verhältnis von Sprache und Gewalt in Mittelalter und Früher Neuzeit*, ed. Jutta Eming, Claudia Jarzebowski, Göttingen 2008, p. 31–51; v. și *Death, torture and the broken body in European art, 1300–1650*, ed. John R. Decker, Mitzi Kirkland-Ives, Farnham, 2015; Christian Krötzel, „Crudeliter afflicta”. *Zur Darstellung von Gewalt und Grausamkeit in mittelalterlichen Mirakelberichten*, în vol. *Crudelitas. The politics of cruelty in the ancient and medieval world*.

În special la Nürnberg exista o tradiție bogată a așa-numitului „Fasnachtsspiel” („piesă de carnaval”), spectacole teatrale care, începând cu prima jumătate a secolului XV, au marcat trecerea de la spectacole pur religioase la un fel de teatru laic în naștere. În acest cadru, erau reprezentate între altele tot felul de personaje grotești preluate din tradiția populară, ale căror caracteristici erau exagerate și denaturate. Începând de pe la mijlocul secolului al XV-lea, Nürnbergul a fost chiar centrul acestor piese de carnaval: nu mai puțin de 108 din totalul celor 144 piese cunoscute din secolul al XV-lea provin din acest oraș²⁰. Pentru a da doar un singur exemplu, menționez o piesă a lui Hans Rosenplüt databilă în intervalul 1453–1456 – adică tocmai perioada de după căderea Constantinopolului și imediat înaintea domniei a doua a lui Vlad Țepeș în Țara Românească. În piesa lui Rosenplüt, probabil cea mai cunoscută, are loc o vizită fictivă a „Marelui Turc” în persoană, adică a sultanului, în orașul Nürnberg. În dialogul cu tot felul de oameni, sultanul se dovedește a fi un bun observator al realităților din Sfântul Imperiu Roman. Așa, de exemplu, atât țăranul cât și negustorul se plâng de neputința nobilimii de a stârpi tâlharii de pe drumuri. Sultanul constată diferite slăbiciuni în societatea creștină, în contrast cu buna organizare a statului otoman în plină creștere²¹. Aceasta piesă exprimă deci o critică socială. Contextul carnavalului era potrivit pentru a exprima astfel de critici într-o formă deghizată. Avem prezentă în același moment tema avansului otoman. Pericolul turcesc devenea o chestiune de primă importanță după căderea Constantinopolului²².

Proceedings of the international conference Turku (Finland), May 1991, ed. Toivo Viljamaa, Asko Timonen, Christian Krötzl, Krems, 1992, p. 121–138.

²⁰ V. monografia detaliată realizată de Beatrice von Lüpke, *Nürnberger Fastnachtsspiele und städtische Ordnung*, Tübingen, 2017, sau rezumatul lui Hartmut Kugler, *Fastnachtsspiel*, în *Enzyklopädie der Neuzeit*, 3 (*Dynastie–Freundschaftslinien*), ed. Friedrich Jaeger, Stuttgart, Weimar, 2006, p. 838–840.

²¹ Textul piesei lui Rosenplüt a fost editat cu nr. 39 în vol. *Fastnachtsspiele aus dem fünfzehnten Jahrhundert. Erster Theil*, ed. Adelbert von Keller, Stuttgart, 1853 (Bibliothek des litterarischen Vereins in Stuttgart, 28), p. 288–304; v. și Beatrice von Lüpke, *op. cit.*, p. 87–90, 130–133; Martin W. Walsh, *Conquering Turk in Carnival Nürnberg. Hans Rosenplüt's Des Turken Vasnachtspil of 1456*, în „Fifteenth-Century Studies”, 36, 2012, p. 181–200; Christiane Ackermann, *Dimensionen der Medialität. Die Osmanen im Rosenplütschen „Turken Vasnachtspil” sowie in den Dramen des Hans Sachs und Jakob Ayrer*, în vol. *Fastnachtsspiele. Weltliches Schauspiel in literarischen und kulturellen Kontexten*, ed. Klaus Ridder, Tübingen, 2009, p. 189–220; Hansjürgen Linke, *Aspekte der Wirklichkeits-Wahrnehmung im weltlichen deutschen Schauspiel des Mittelalters*, în *ibidem*, p. 18–25; Glenn Ehrstine, *Fastnachtsspiel. Adelskritik und Alterität in „Des Turken Vasnachtspil”*, în „WerkstattGeschichte”, 37, 2004, p. 7–23; Eckehard Simon, *Der Türke in Nürnberg. Zur Türkenpolemik nach 1453 und „Des Turken vasnachtspil”*, în vol. *Begegnung mit dem „Fremden”. Grenzen – Traditionen – Vergleiche. Akten des VIII. Internationalen Germanisten-Kongresses, Tokyo, 1990*, 7, ed. Eijiro Iwasaki, Yoshinori Shichiji, München, 1991, p. 322–328.

²² V., pentru context, între altele, vol. *Das Bild des Feindes. Konstruktion von Antagonismen und Kulturtransfer im Zeitalter der Türkenkriege. Ostmitteleuropa, Italien und Osmanisches Reich*, ed. Eckhard Leuschner, Thomas Wunsch, Berlin, 2013; Klaus-Peter Matschke,

Cu câțiva ani în urmă, William Layher a propus ca moment decisiv pentru începutul tipăriturilor despre Dracula apariția obsesiei despre avansul turcesc²³. Până nu demult, nu aveam un catalog cât de cât complet al tuturor tipăriturilor cu tematică turcească din secolul al XV-lea – adică din epoca incunabilelor, prima jumătate de secol de după inventarea acestei noi tehnologii. Aveam doar catalogul lui Carol Göllner despre secolului al XVI-lea²⁴. Recent, cercetătoarea germană Karoline Dominika Döring a alcătuit un astfel de catalog pentru secolul al XV-lea²⁵. Redau, în cele ce urmează, unele concluzii la care a ajuns autoarea. Din lucrarea ei reiese că, într-adevăr, teama de pericolul turcesc era deja înainte de 1500 una dintre teme principale în tipăriturile apărute în Europa. Se pot observa trei perioade în care tipăriturile despre turci cresc semnificativ în număr: cucerirea insulei Negroponte de otomani, în anul 1470, apoi, în 1480–1481, în timpul asediului cetății de pe insula Rodos a Ordinului Ioaniților și, iarăși, între anii 1488 și 1490, în perioada activității foarte intense a însărcinatului Curiei papale cu campaniile de indulgență, Raimund Peraudi.

În toate cele trei contexte, putem numi un protagonist clar care era responsabil pentru creșterea producției tipografice despre turci, cum ar fi Ordinul Ioaniților sau Raimund Peraudi, respectiv Curia papală. Acolo unde au avut loc evenimente spectaculoase, dar a lipsit o instanță care să propage evenimentul, avem un gol în producția tipografică, ca în cazul cuceririi otomane a orașului apulian Otranto, în 1480, și recâștigarea lui un an mai târziu de creștini. În contrast cu Otranto, în cazul Rodosului Ordinul Ioaniților avea un aparat propagandistic bine pus la punct și foarte activ, care a inițiat o campanie mediatizată și cu ajutorul tiparului. Se pare că, în general, în această fază relativ timpurie a folosirii lui, mai ales Biserica și instituțiile legate de ea erau foarte productive în a utiliza noile posibilități de a multiplica și difuza mesaje și știri²⁶.

Această preponderență a instanțelor bisericești în propagarea știrilor despre pericolul turcesc se reflectă într-o anumită măsură și în povestirile despre Dracula, care au fost copiate în mai multe mănăstiri, mai ales în sudul spațiului lingvistic german. Totuși, rămâne întrebarea de ce tocmai 1488 deschide un nou capitol în răspândirea povestirilor despre Dracula. Plecând de la concluziile catalogului

Das Kreuz und der Halbmond. Die Geschichte der Türkenkriege, Düsseldorf, Zürich, 2004, p. 156–164; Yiğit Topkaya, *Augen-Blicke sichtbarer Gewalt? Eine Geschichte des „Türken“ in medientheoretischer Perspektive (1453–1529)*, Paderborn, 2015; Almut Höfert, *Den Feind beschreiben. „Türkengefahr“ und europäisches Wissen über das Osmanische Reich 1450–1600*, Frankfurt/Main, 2003.

²³ William Layher, *Horrors of the East. Printing Dracole Wayda in 15th-century Germany*, în „Daphnis”, 37, 2008, 1–2, p. 26–29.

²⁴ Carl Göllner, *Turcica. Die europäischen Türkendrucke des XVI. Jahrhunderts*, 1, București, 1961; 2, 1968.

²⁵ Karoline Dominika Döring, *Türkenkrieg und Medienwandel im 15. Jahrhundert. Mit einem Katalog der europäischen Türkendrucke bis 1500*, Husum, 2013, p. 219–438.

²⁶ *Ibidem*, p. 29–30.

tipăriturilor cu teme turcești, trebuie observat că nu orice eveniment important era reflectat neapărat și în mediul tipărit în această vreme. Trebuia un context prielnic și, mai ales, un mediu interesat care să recepteze mesajul. Și aici ne întoarcem la Nürnberg, în anul 1488, pentru a lămuri care ar fi putut fi aceste grupuri interesate în a propaga imaginea unui voievod din Țara Românească, care murise cu mai bine de un deceniu în urmă.

Nürnberg era unul dintre cele mai importante orașe ale Sfântului Imperiu Roman la sfârșitul Evului Mediu, un oraș cu deosebită importanță atât pe plan politic, cât și economic, din care decurgea și importanța sa culturală²⁷. Acolo au avut loc mai multe diete imperiale în secolul al XIV-lea și al XV-lea. Orașul ocupa un loc important în comerțul de lungă distanță și era bine conectat cu orașele din Italia, în acea vreme cele mai importante centre unde circulau știri din arealul Mediteranei, inclusiv spațiile balcanic și levantin. De menționat în acest context sunt și contactele sale comerciale intense cu Ungaria. Ca unul din cele mai mari orașe ale imperiului și cu o structură socială bine conturată, la Nürnberg exista o viață culturală destul de bogată – împreună cu bogăția materială bazată pe comerț –, iar impulsurile inovatoare care decurgeau din contactele în toate direcțiile se reflectă inclusiv pe plan cultural. Am menționat deja piesele de carnaval. În ultimul sfert al secolului al XV-lea și la începutul secolului al XVI-lea, orașul atingea un apogeu în dezvoltarea sa²⁸. La fel, Nürnberg a fost orașul cel mai prolific în legătură cu tipăriturile despre turci: Karoline Döring a calculat un număr de 94 de ediții pentru secolul al XV-lea, urmat de Mainz (90), Augsburg (64) și Roma (61), pe când orașe importante ca Veneția (27), Londra (25), Milano (17), Leuven (12), Lyon (11), Paris (6) sau Napoli (5) au produs doar un număr redus de astfel de tipărituri²⁹. Tot din statistica alcătuită de Döring reiese că nici la Viena și nici în Ungaria – locuri unde, spre deosebire de Țara Românească, a existat tipar în a doua jumătate a secolului al XV-lea – nu s-a tipărit (după câte știm) niciun singur exemplar cu tematică turcească înainte de anul 1500. Pentru mai multe detalii legate de locul geografic al aparițiilor tipărite, a se vedea hărțile din **Fig. 1 și 2**.

Rămâne de precizat în privința catalogului lui Döring că acesta nu include tipăriturile despre Dracula, probabil datorită conținutului, care nu este în principal dedicat turcilor. Cunoscută este însă activitatea umaniștilor italieni din Ungaria în timpul lui Matia Corvin, Antonio Bonfini și Filippo Buonaccorsi și a cărturarului polonez Jan Długosz, care au relatat și ei despre Dracula, iar textele lor n-au apărut în forma tipărită decât indirect și târziu, ca de exemplu reluarea povestirilor din

²⁷ Michael Diefenbacher, Horst-Dieter Beyerstedt, *Die Nähe zum Reichsoberhaupt – Privilegien und Verpflichtungen der Reichsstadt Nürnberg*, în vol. *Kaiser, Reich, Stadt. Die Kaiserburg Nürnberg*, ed. Katharina Heinemann, München, 2013, p. 42–48.

²⁸ Michael Diefenbacher, Horst-Dieter Beyerstedt, Martina Bauernfeind, *Nürnberg. Kleine Stadtgeschichte*, Regensburg, 2017, 2, p. 57–64.

²⁹ Karoline Dominika Döring, *op. cit.*, p. 36.

Rerum Ungaricarum decades a lui Bonfini în *Cosmographia* lui Sebastian Münster, către mijlocul secolului al XVI-lea³⁰.

Dar să ne uităm mai atent la contextul anului 1488. Iar aici ne întoarcem la doi dintre protagoniștii care jucau deja un rol important în contextul primului val de răspândire a povestirilor despre Dracula, mai precis anii 1462–1463, contextul în care și-a scris Beheim cântecul lui. Atunci deja Dracula era prezentat ca exemplu negativ, negru, cum spunea Samuel Pakucs Willcocks, care îndemna domnii să nu urmeze acest model negativ³¹.

Un sfert de veac mai târziu, în anii '80 ai secolului al XV-lea, vechea rivalitate între cei doi monarhi, împăratul Frederic al III-lea și regele Matia Corvin, amândoi încă la putere, a atins un nou apogeu. Să ne amintim doar că Matia cucerise Viena în 1485 și, doi ani mai târziu, Wiener Neustadt, cele două orașe pe care Frederic și le alesese ca reședințe principale și unde petrecuse cel mai mult timp în deceniile anterioare³². Frederic era nevoit să se deplaseze din țările lui de moștenire, cele aparținând Casei de Austria, după ce aproape zece ani (1475–1485) nu mai părăsise această zonă periferică a imperiului, din punct de vedere geografic. Acum, total neobișnuit pentru acest monarh care era pe tronul Sfântului Imperiu Roman de aproape 45 de ani, Frederic începe o activitate intensă de călătorii în zonele centrale și occidentale ale imperiului. La mijlocul lui octombrie 1485, îl găsim prima dată înapoi la Nürnberg. În 1487, este din nou în oraș și își petrece opt luni în el³³. Tot în acest an, timp de patru luni, la Nürnberg are loc chiar dieta imperială. Unul dintre motivele pentru care Frederic călătorea atât de mult era ca să caute sprijin în rândul mai-marilor din imperiu împotriva lui Matia Corvin. Frederic avea deci tot interesul să-l denigreze pe regele Ungariei ca parvenit, făcând aluzii la originea sa modestă, ca tiran, dușman al germanilor și chiar ca aliat al turcilor³⁴. Într-adevăr, în septembrie 1488 – suntem doar cu o lună înainte de apariția primului tratat tipărit despre Dracula – Matia încheia un armistițiu cu otomanii³⁵.

Dar nici Frederic nu era mare luptător împotriva turcilor. Interesul lui imediat era recâștigarea orașelor de reședință pierdute. În final, Frederic a reușit să

³⁰ Gabriela Annas, *Vlad III. Tepeș im Spiegel humanistischer Geschichtsschreibung: Antonio Bonfini, Filippo Buonaccorsi, Jan Dlugosz*, în vol. *Vlad der Pfähler – Dracula. Tyrann oder Volkstribun?*, p. 73.

³¹ Samuel Pakucs Willcocks, *op. cit.*, p. 183–196.

³² Karl Nehring, *Matthias Corvinus, Kaiser Friedrich III. und das Reich. Zum hunyadisch-habsburgischen Gegensatz im Donauraum*, München, 1975 (= *Südosteuropäische Arbeiten*, 72), p. 167.

³³ Pentru itinerarul lui Frederic al III-lea, v. Joachim Laczny, *Friedrich III. (1440–1493) auf Reisen. Die Erstellung des Itinerars eines spätmittelalterlichen Herrschers unter Anwendung eines Historical Geographic Information System (Historical GIS)*, la adresa <http://www.his-gis.net>.

³⁴ Bernd Rill, *Friedrich III. Habsburgs europäischer Durchbruch*, Graz, 1987, mai ales p. 241, 258, 262–263, 299–300.

³⁵ Karl Nehring, *op. cit.*, p. 184.

mobilizeze sprijinul pentru cauza sa. În octombrie 1487, s-a decis convocarea unui efectiv militar de ziua Sfântului Gheorghe, la 23 aprilie 1488, care să poarte război împotriva oștilor lui Matia Corvin. Convocarea viza pe toți membrii imperiului, sub amenințarea unor pedepse pentru neparticipare, și a fost trimisă în forma scrisă în tiraj mare în toate colțurile imperiului³⁶. Putem vorbi deci despre un adevărat război propagandistic împotriva lui Matia Corvin în iarna 1487–1488, care urma a se transforma într-un război real în primăvara lui 1488. Povestea s-a sfârșit într-un mod neașteptat: în loc să se ducă la război în est, comandantul lui Frederic, Albrecht de Saxonia, s-a văzut nevoit să întoarcă trupele sale spre nord-vest. Căci a intervenit un episod destul de neplăcut – dacă nu chiar amenințător – pentru împărat. Fiul lui Frederic, Maximilian, încoronat cu doi ani în urmă ca rege roman, a fost deținut de niște cetățeni răzvrățiți ai orașului Brügge (Bruges) în Flandra. Situația era delicată și mai mulți însoțitori din escorta tânărului rege au fost uciși, alții torturați. În această situație, nu numai Albrecht, comandantul trupelor imperiale, dar chiar împăratul în persoană au luat drumul Flandrei, unde până la urmă au reușit să-l elibereze pe Maximilian.³⁷

Redau acest episod pentru a atrage atenția asupra faptului că tocmai atunci când venea momentul unei lupte comune, a intervenit un impediment serios și ea a fost dusă în altă parte, între creștini. În tot imperiul, în timpul iernii, se făcuse propagandă, cu mare pompă, pentru expediția împotriva regelui Ungariei, iar când a venit momentul de pornire, trupele au luat-o exact în direcția opusă. Nemulțumirea era foarte răspândită și ideea că cei mari din imperiu nu sunt interesați să lupte cu adevărat împotriva „Marelui Turc” a devenit un topos deseori invocat. Apoi, în vara anului 1488, ne aflăm în față unei noi deziluzii: lupta anunțată n-a mai avut loc și, chiar dacă ar fi avut loc, tot un creștin ar fi fost dușmanul, chiar dacă era zugrăvit ca aliat al turcilor.

Iar propaganda intensă împotriva lui Corvin este tocmai contextul în care reapare, în toamna aceluiași an, varianta popularizată a povestirilor despre Dracula. O pură coincidență? Desigur, la baza acestor tipărituri n-a stat în primul rând un interes politic sau propagandistic. Interesul era probabil unul mai mult comercial – fapt dovedit și de edițiile care vor urma în scurt timp și care, desigur, n-ar fi fost imprimate dacă ediția primă n-ar fi avut succes. Condiția necesară era existența unui public interesat de povești senzaționaliste și măcar în parte știutor de carte, un cerc de persoane care avea măcar o idee vagă despre evenimentele principale de pe scena politică. La fel, era nevoie de condițiile tehnice – tipografia – și comerciale, adică existența unei piețe pentru tipărituri. Toate aceste condiții erau îndeplinite la Nürnberg, orașul unde Frederic a început campania sa

³⁶ *Deutsche Reichstagsakten. Mittlere Reihe, Deutsche Reichstagsakten unter Maximilian I. Zweiter Band: Reichstag zu Nürnberg 1487, Teil I*, ed. Reinhard Seyboth, Göttingen, 2001, p. 84.

³⁷ Manfred Hollegger, *Maximilian I. (1459–1519). Herrscher und Mensch einer Zeitenwende*, Stuttgart, 2005, p. 54–57.

propagandistică împotriva lui Corvin. Putem să ne imaginăm ușor că în acest context, în suta sa circulau vechile povești despre Dracula – fie cu intenție propagandistică, fie doar cu iz distractiv în lungile zile și seri din decursul celor opt luni în care curtea imperială și-a avut reședința în oraș – prilej pentru a răspândi povestirile și în rândul locuitorilor Nürnbergului.

Pentru a încheia, vreau să restrâng cercul mai mult și să vedem contextul imediat în care a apărut prima tipăritură despre Dracula în octombrie 1488. Aceasta a fost produsă în atelierele tipografului Marco (sau Marx, cum își zicea) Ayrer, care era un om tânăr, ce a activat la Nürnberg între 1483 și 1489, așa cum este menționat explicit la sfârșitul celor șase pagini³⁸. În afara textelor tipărite de el la Nürnberg (și, mai târziu, în alte orașe) nu știm prea multe despre acest tipograf³⁹. Într-o lucrare publicată cu un an înainte, în 1487, găsim un indiciu despre tabăra politică în care se situa. Este vorba despre o instrucțiune legată de formulele de adresare pentru diferite persoane, ordonate după poziție și rang, intitulat „Cărtică cum se cuvine a scrie oricărui german, principe și domn”⁴⁰. Foarte probabil a fost tipărită în contextul dietei din 1487, ca ajutor pentru delegațiile venite din toate părțile, punându-le la dispoziție formulele corecte pentru a se adresa mai-marilor cu fel și fel de solicitări sau plângeri. Sunt menționate aproape trei duzini de exemple. De obicei, acestea folosesc o denumire generică în stilul „Domnul N.”. Excepție fac doar primele trei cazuri, în care sunt formulele de adresare către: 1) Împăratul roman, domnul Frederic; 2) Domnul George, rege în Boemia; 3) Domnul Albrecht, duce în Saxonia. Foarte frapant este că al doilea personaj, regele George de Poděbrady al Boemiei, murise deja în 1471, deci cu 17 ani în urmă. De ce tipograful folosește numele unui rege mort demult și, mai mult, unul care ca husit a fost excomunicat de papă? În momentul dietei de la Nürnberg, când Ayrer și-a tipărit instrucțiunile, erau două persoane care purtau titlul de rege al Boemiei, un compromis la care se ajunsese în 1478⁴¹. Unul era Jagiellonul Vladislav al II-lea (care va deveni și rege al Ungariei după moartea lui Matia, în 1490), celălalt era nimeni altul decât Matia Corvin. Dar Corvin nu putea fi menționat în niciun caz, date fiind tensiunile între el și împărat. Atunci de ce n-a optat Ayrer pentru Vladislav, celălalt rege titular al Boemiei pe atunci? Cred că putem presupune că Ayrer intenționa să exprime o poziție anti-corvină cu alegerea lui: menționatul George de Poděbrady al Boemiei fusese dușmanul de moarte al lui Matia Corvin, care, la rândul lui, inițiase o adevărată cruciadă împotriva husitului George.

³⁸ Marco Ayrer (ed.), *Dracole waida*, Nürnberg, [14]88.

³⁹ Ferdinand Geldner, *Ayrer, Marcus (Marx)*, în *Neue Deutsche Biographie*, 1 (*Aachen–Behaim*), Berlin, 1953, p. 473.

⁴⁰ Marx Ayrer, *Püchlein wie man einem yeglichen Deutschen fürsten vnd herren schreiben soll*, Nürnberg, [14]87.

⁴¹ Karl Nehring, *op. cit.*, p. 96.

Al treilea exemplu din lista lui Ayrer ne dovedește din nou că tipograful se poziționa pe o linie politică pro-imperială. Ca model de adresare către un duce este menționat Albrecht de Saxonia, unul dintre cei mai fideli aliați ai împăratului Frederic și – după cum am văzut – în 1488 comandantul armatei imperiale. Se zvonea chiar că Albrecht ar fi avut pretenții la coroana Boemiei⁴². Poate de aceea Ayrer, în mod politic și din respect față de Albrecht, care era prezent la dieta din Nürnberg, nu l-a menționat ca rege al Boemiei pe Vladislav, ci pe defunctul George – un mod elegant de a lăsa deschisă întrebarea cine este regele legitim.

În orice caz, cu cele două exemple Ayrer se poziționa clar de partea imperială – indiferent dacă din oportunism sau din convingere. Mediul politic din Nürnberg totuși nu era exclusiv de partea imperială, exista chiar o partidă care ținea cu Matia Corvin. Dovada este o plângere a lui Frederic către sfatul orășenesc că la Nürnberg au fost tipărite tratate de propagandă împotriva împăratului din inițiativa Corvinului⁴³. Aceste contacte între Nürnberg și curtea ungară ar fi putut fi responsabile pentru difuzarea povestirilor despre Dracula. Dar, în orice caz, Ayrer nu era simpatizant al lui Matia, ci probabil doar a aflat despre aceste povestiri și a văzut în ele o narațiune senzaționalistă care se putea vinde bine. Dacă a stat și o intenție politică în spate, este consistentă cu poziția pro-imperială a lui Ayrer. Curtea ungară se lăuda cu succesele în lupta împotriva turcilor și Vlad Țepeș fusese unul din principalii aliați în această luptă. Denigrându-l pe Vlad, se arunca astfel o umbră și peste Matia Corvin.

Pentru a rezuma, cred că putem spune că lupta propagandistică între împăratul Frederic și Matia Corvin era o precondiție pentru reapariția povestirilor despre Vlad Țepeș. Povestirile proveneau din jurul curții ungare, iar denigrarea aparținea mai mult simpatizanților pro-imperiali. Mediul social, politic, economic și cultural al orașului Nürnberg era un loc potrivit în care aceste povestiri puteau avea succes în formă tipărită, chiar dacă acum nu intenția propagandistică, ci pur și simplu interesul pentru distractiv și senzațional ocupau primul loc în rândul motivațiilor – în tradiția deja bine instituită în rândul publicului a pieselor de carnaval. Primejdia turcească, luptele anunțate care au fost apoi anulate, ca și neîncrederea generalizată în autorități erau fundalul pe care puteau crește și prolifera aceste povestiri. Contextul specific în care au apărut tipăriturile este legat de dieta imperială din anul 1487 și lupta anulată împotriva lui Matia Corvin în 1488. Dar să ne amintim și că perioada în discuție era una în care încercările de a pacifica spațiul social – orașele, drumurile comerciale, satele – era o preocupare politică majoră și constantă în imperiu. Instituția feudei era văzută din ce în ce mai negativ și supăra pe multă lume. Împăratul lua o poziție de mijloc: avea nevoie de

⁴² André Thieme, *Albrecht (der Beherzte)*, în *Sächsische Biografie*, ed. Martina Schattkowsky, versiunea online: [http://saebi.isgv.de/biografie/Albrecht_\(der_Beherzte\),_Herzog_von_Sachsen_\(1443-1500\)](http://saebi.isgv.de/biografie/Albrecht_(der_Beherzte),_Herzog_von_Sachsen_(1443-1500)), accesată la 21.02.2018.

⁴³ Dieter Harmening, *op. cit.*, p. 27.

orașe, cu potențialul lor financiar și organizatoric: mai ales Nürnberg-ul îndeplinea funcții importante pentru întregul imperiu și pune la dispoziție instituții fundamentale, compensând așadar lipsa unui aparat administrativ centralizat la nivelul imperiului. Pe de altă parte, împăratul nu era în poziția de a limita prea mult mica nobilime, care deseori funcționa în modul de „Raubritter” (nobilime-bandit), profitând de funcțiile lor și trăind din feude și jafuri de orașe și comerțanți⁴⁴.

Iar ceea ce făcea Dracula când ardea satele săsești din Transilvania nu era altceva decât o acțiune feudală clasică, un mijloc de a lua dreptul în propriile mâini. Dracula era prototipul feudalului nesubordonat ordinului imperial, personificarea a tot ce era rău în societatea contemporană. Iar locuitorii orașului Nürnberg își aminteau desigur de distrugerile frecvente din deceniile din urmă, în cadrul unui război mai amplu, așa-numitul „primul război al margrafilor” sau „al doilea război al orașelor” (1449–1450). Lupta a fost dusă atunci mai ales sub formă de jafuri și distrugerii care păgubiseră enorm împrejurimile Nürnbergului: în jurul marilor orașe, cercul de devastări ajunsese la 20–30 km și deci satele din regiunea Franconia Mijlocie (în care se afla Nürnberg) fuseseră în mare măsură devastate. Războiul s-a terminat, totuși, din cauza epuizării ambelor partide implicate (liga orașelor și federația nobililor)⁴⁵.

În acest context și în ochii cititorilor din Germania de la sfârșitul secolului al XV-lea, Dracula probabil n-avea foarte mult de-a face cu Țara Românească sau Ungaria. Dracula era o figură literară care pune în discuție o critică socială mai amplă, legată de situația în imperiu: la fel cum sultanul, prin vizita sa fictivă la Nürnberg, crea doar un cadru senzațional pentru a exprima o critică mai profundă adresată elitelor Sfântului Imperiu Roman.

Această interpretare ne ajută și să înțelegem de ce povestirile despre Dracula au circulat o vreme, pentru a dispărea ulterior. Vlad Țepeș nu era amintit în Occident în primul rând ca luptător împotriva turcilor, iar tipăriturile despre Dracula, ca gen literar autonom, au dispărut după primul sfert al secolului al XVI-lea, chiar dacă acesta rămânea prezent în pasajele unor texte mai ample precum *Cosmographia* lui Münster. Dispariția acestui gen de tipărituri se poate explica prin schimbarea contextului în care ele au început să apară. Povestirile circulau într-un context specific și erau legate de acest context. Dracula n-a devenit un simbol pentru lupta anti-turcească ca albanezul Skanderbeg, despre care publicul european auzea până în secolul al XVIII-lea⁴⁶, fiindcă în acest din urmă

⁴⁴ Michael Diefenbacher, Horst-Dieter Beyerstedt, Martina Bauernfeind, *Nürnberg. Kleine Stadtgeschichte*, Regensburg, 2017, 2, p. 52–55.

⁴⁵ *Ibidem*, p. 51; Gabriel Zeilinger, *Süddeutscher Städtekrieg, 1449/50*, în *Historisches Lexikon Bayerns* (2015), http://www.historisches-lexikon-bayerns.de/Lexikon/Süddeutscher_Städtekrieg_1449/50, accesat la 21.02.2018.

⁴⁶ Oliver Jens Schmitt, *Skanderbeg: der neue Alexander auf dem Balkan*, Regensburg, 2009, p. 300.

caz avem de-a face cu o literatură „de elită”, bazată pe biografia lui Barletius, pe când în cazul lui Dracula era vorba de un alt gen de text de popularizare.

Contextul în care povestirile despre Dracula au apărut la început e legat atât de personalitatea lui Vlad Țepeș, cât și de interesele curților lui Matia Corvin și Frederic, în jurul anului 1462. Aceasta era epoca primului val de povestiri. Unul nou, de data aceasta în formă tipărită, se poate distinge în contextul descris de lupta de propagandă între aceleași curți, în jurul anului 1488, precum și de situația internă din Sfântul Imperiu Roman, în general, și din orașul Nürnberg, mai precis. În cercurile din jurul curților lui Matia Corvin și Frederic al III-lea, Vlad era o persoană de care erau legate amintiri personale. După ce acest interes personal s-a stins, odată cu trecerea la cele veșnice nu doar a protagonistului, ci și a celor care s-au folosit de el în interese propagandistice, s-a închis „nișa istorică” – ca să zicem așa – în care aceste povestiri și-au găsit locul și rostul. După începutul secolului al XVI-lea, contextul nu mai era prielnic pentru acest tip de texte. Motivul Dracula a dispărut deci din repertoriul tipăriturilor, pentru a reapare spre sfârșitul secolului al XIX-lea într-un context cu totul diferit.

Dar aceasta este o altă poveste.

Propaganda and Popularization: the Stories about Vlad Țepeș in the Context of 1488

(Abstract)

In the fall of 1488, there appeared in Nürnberg the first printed work about Dracula, the literary character modeled on Vlad Țepeș, the ruler of Wallachia. It was shortly followed by other editions on the same topic. Why did a second wave of popularization of the stories about Dracula started just at the end of the '80s of the 15th century and why exactly at Nürnberg? The propaganda battle between Emperor Frederick III and Matthias Corvinus was the premise for the onset of the stories about Vlad Țepeș in 1488. The stories originated from around the Hungarian court, whereas the denigration belonged to the supporters of the Emperor. The social, political, economic and cultural milieu of Nürnberg was an appropriate place where these stories could have had success in print. The specific context in which they appeared is linked to the Imperial Diet from 1487 and the canceled battle from 1488 against Matthias Corvinus, who was depicted as an ally of the Turks by the imperial side. The present study also discusses the social, cultural, commercial and political context which created favorable premises for the publication of the first preserved printing on Dracula.

Keywords: Dracula, Vlad Țepeș, printing, Nürnberg, popularization.

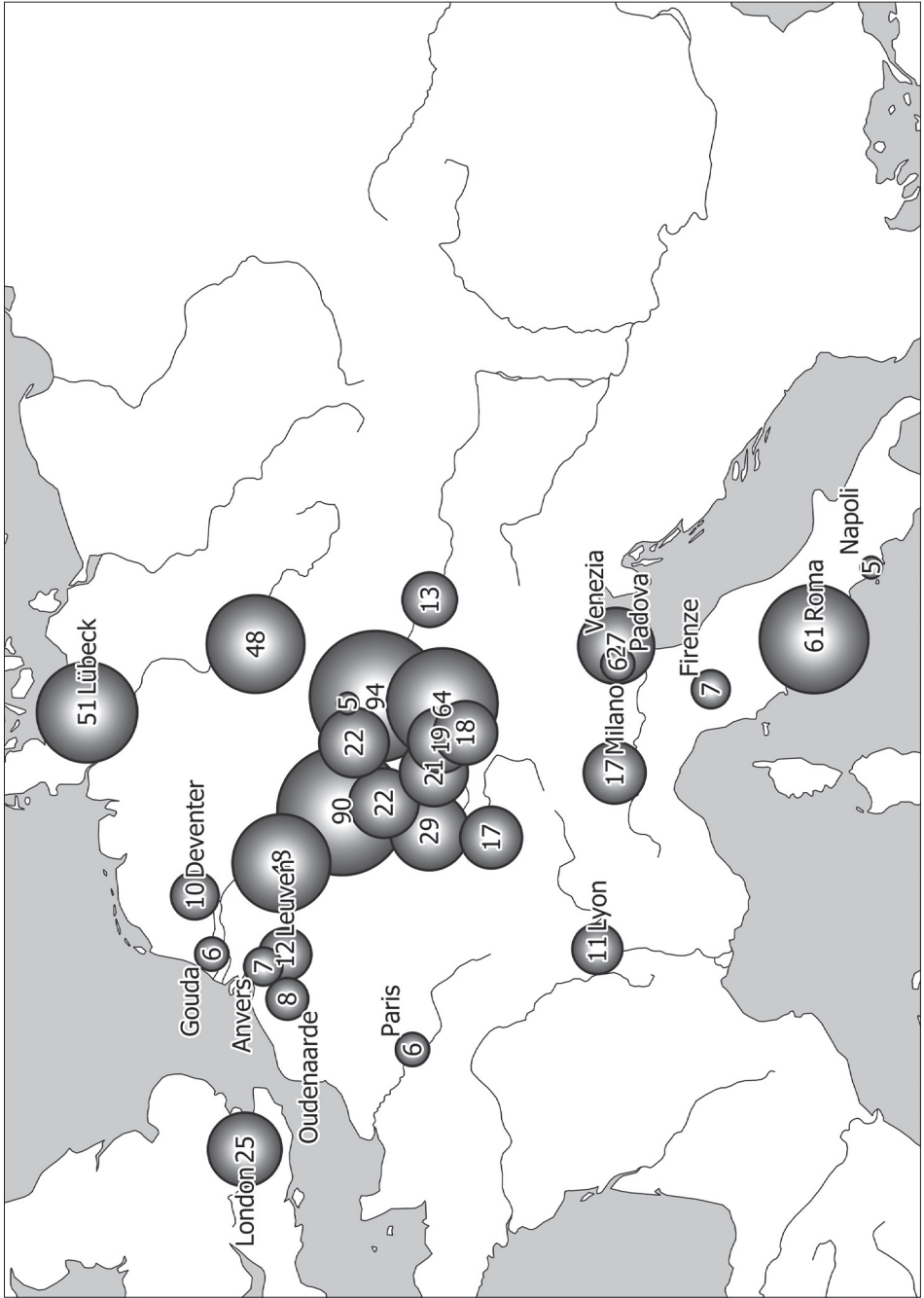

Fig. 1

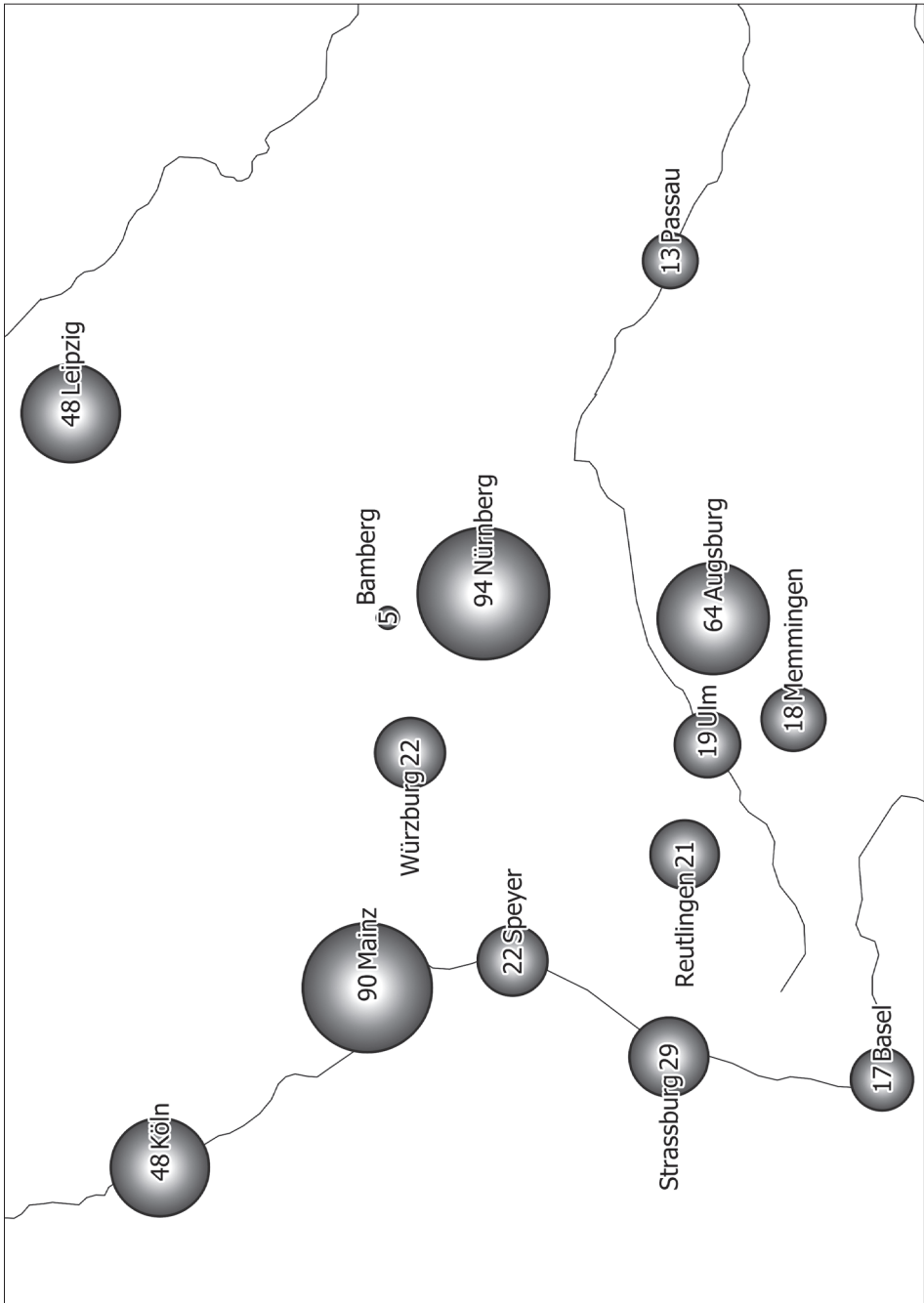

Fig. 2